

Od demokratije ka slobodi – 2. deo

Prethodno poglavlje: [Od demokratije ka slobodi – 1. deo](#)

Monopol na legitimitet

***“Kao što je kod apsolutističkih vlada kralj zakon, tako u slobodnim zemljama zakon treba da bude kralj.”
– Tomas Pejn, “[Zdrav razum](#)” (1777)***

Kao oblik vladavine, demokratija pruža način da se proizvede jedinstven poredak od kakofonije želja, apsorbujući resurse i aktivnosti manjine u politike koje diktira većina. U svakoj demokratiji postoji legitiman prostor donošenja odluka, različit od ostatka života. To može biti zasedanje u zgradi parlamenta, ili protestni plenum na ulici, ili aplikacija za glasanje preko telefona. U svakom od ovih slučajeva, krajnji izvor legitimiteta nisu naše neposredne potrebe i želje, već protokol i unapred utvrđeni proces donošenja odluka. U državi se to naziva „[vladavina prava](#)“, iako taj princip ne zahteva nužno postojanje formalnog pravnog sistema.

Ovo je suština vlasti: odluke donete u jednom prostoru određuju šta se može dogoditi u svim drugim prostorima. Rezultat je otuđenje – nesklad između onoga što je odlučeno i onoga što se živi.

Demokratija obećava da će rešiti ovaj problem uključivanjem svih u prostor odlučivanja: vladavina svih od strane svih. [Građani demokratije se povinuju zakonu jer priznaju da se, koliko god indirektno, pokoravaju samima sebi kao tvorcima zakona.](#) Ali, da su sve te odluke zaista doneli ljudi na koje te odluke utiču, ne bi bilo potrebe za sredstvima prinude za njihovo sprovođenje.

“Velika nevolja leži u sledećem: prvo treba omogućiti vlasti da kontroliše one nad kojima vlada, a zatim je naterati da kontroliše sama sebe.”

– Džejms Madison, “[Spisi Federalista](#)”

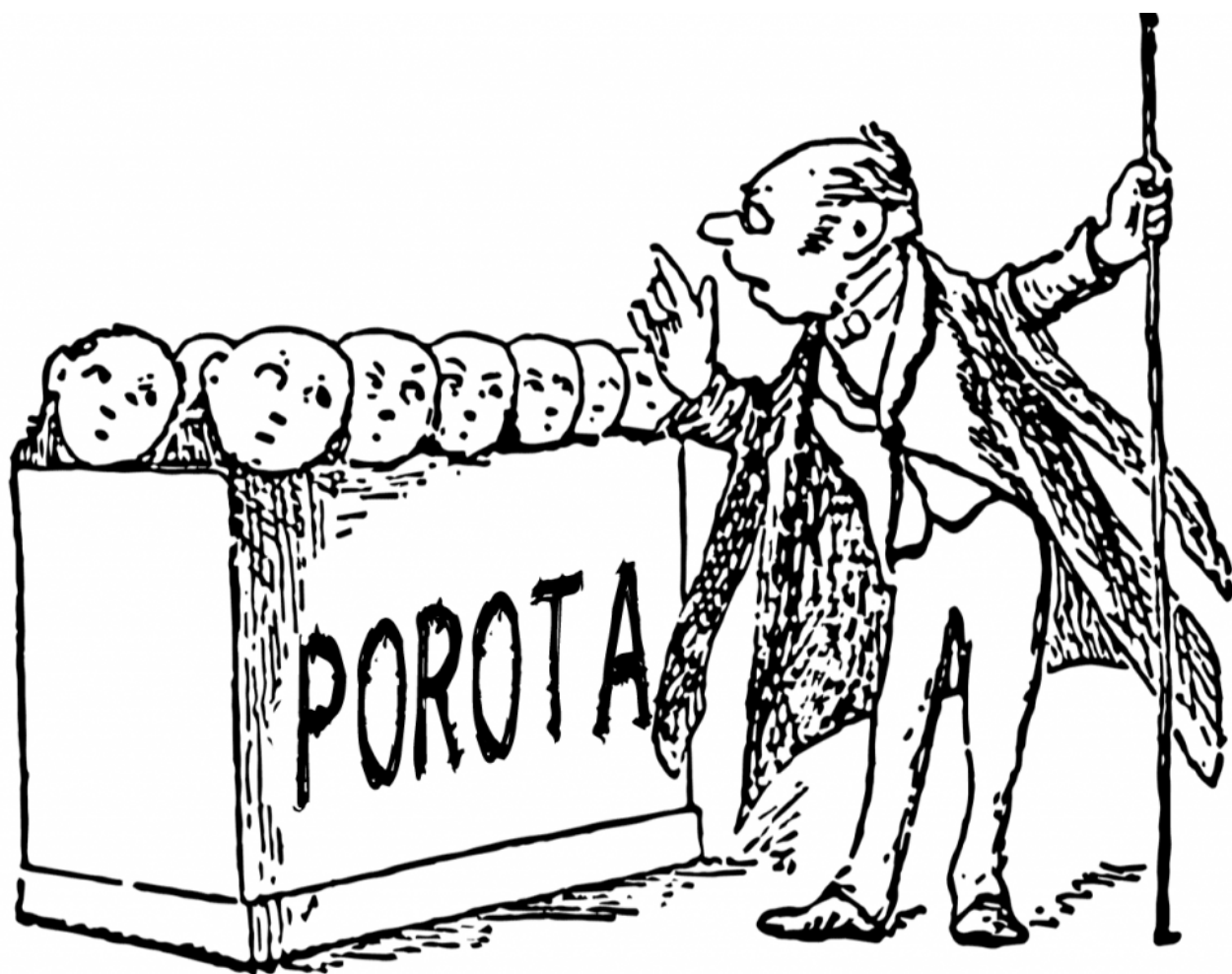
Šta štiti manjine u ovom sistemu u kom pobednik odnosi sve? Zagovornici demokratije objašnjavaju da će manjine biti zaštićene institucionalnim odredbama – sistemom „kočnica i ravnoteža“. Drugim rečima, ista struktura koja ima vlast nad njima treba da ih štiti od sebe same.¹[Ova očigledna protivrečnost nije smetala tvorcima Ustava SAD, pošto je manjina za čija prava su se oni borili bila klasa zemljoposедnika, koja je već držala u šaci sve državne institucije. Kao što je [1787. rekao Džejms Madison](#): “Naša vlada bi trebalo da trajno obezbedi interese ove zemlje od različitih novih ideja. Zemljoposедnici bi morali da učestvuju u radu vlasti kako bi ti neprocenjivi interesi imali svoje zaštitnike, ali i kao faktor ravnoteže. Treba udesiti stvar tako da imućna manjina bude zaštićena naspram većine”.] U ovom pristupu, [demokratija i lična sloboda su zamišljene kao suštinske suprotnosti](#): da bi se sačuvala sloboda pojedinca, vlada mora biti u stanju da oduzme slobodu svima. Ipak, zaista je optimistično verovati da će institucije uvek biti bolje od ljudi koji ih čine. Što više moći damo vladi u nadi da ćemo zaštititi marginalizovane, to može biti opasnije kada se ta moć okrene protiv njih.

Koliko ste prihvatili priču da demokratski proces treba da ima prednost nad vašim vrednostima i savesti? Hajde da napravimo kratak misaoni eksperiment. Zamislite sebe u demokratskoj republici sa robovima – recimo, u staroj Atini, ili u drevnom Rimu, ili u SAD pre 1865. Da li biste poštovali zakon i tretirali ljude kao imovinu dok pokušavate da promenite zakone, znajući dobro da će u međuvremenu čitave generacije živeti i umirati u lancima? Ili biste se ponašali po svojoj savesti, a u suprotnosti sa zakonom, kao [Harijet Tubman](#) ili [Džon Braun](#)?

Ako biste krenuli stopama Harijet Tubman, onda i vi verujete da postoji nešto važnije od vladavine prava. Ovo je problem za svakoga ko želi da prihvatanje zakona ili volju većine pretvori u krajnjeg arbitra legitimiteta.

“Zar ne može da postoji vlast u kojoj odluku o tome šta je navodno ispravno i pogrešno ne donosi većina već savest?”

– Henri Dejvid Toro, “Građanska neposlušnost”



“Ovo je demokratija a ne anarhija! U ovoj zemlji imamo sistem za menjanje pravila. Kada budete imali vlast, možete da donosite takve odluke!” – [Robert Statman](#)

Izvorna demokratija

U antičkoj Atini, izvikanom „rodnom mestu demokratije“, već su postojali i isključenje i prinuda koji su suštinske karakteristike demokratske vlasti od tada pa nadalje. Pravo glasa imali su samo punoletni građani muškog pola koji su prošli vojnu obuku; žene, robovi, dužnici i svi koji nisu bili poreklom iz Atine bili su isključeni. Demokratija je uključivala manje od petine stanovništva, ako i toliko.

Zaista, ropstvo je bilo [rasprostranjenije](#) u staroj Atini nego u drugim grčkim gradovima-državama, a žene su [imale manje prava](#) u odnosu na muškarce. Veća ravnopravnost među muškom populacijom očigledno je značila i veću solidarnost protiv žena i stranaca. Prostor u kome je bilo moguće učešće u politici bio je rezervisan za manjinu.

Možemo mapirati granice ovog prostora u atinskoj suprotstavljenosti između javnog i privatnog – između [polisa i oikosa](#). *Polis*, grčki grad-država, bio je javni prostor za debatu u kojem su građani komunicirali kao jednaki. Nasuprot tome, *oikos*, domaćinstvo, bio je hijerarhijski prostor u kome su muškarci vlasnici imovine imali vrhovnu vlast – zona koja je izvan delokruga političkog, ali koja mu služi kao baza. U ovoj dihotomiji, *oikos* predstavlja sve što obezbeđuje resurse koji održavaju politiku, a ipak se uzima zdravo za gotovo kao nešto što prethodi politici, pa se s toga nalazi izvan nje.

Ovi pojmovi su sa nama i danas. Reči „politika“ („poslovi grada“) i „policija“ („uprava grada“) potiču od *polisa*, dok „ekonomija“ („upravljanje domaćinstvom“) i „ekologija“ („proučavanje domaćinstva“) potiču od reči *oikos*.

Demokratija je i dalje zasnovana na ovoj podeli. Sve dok postoji politička razdvojenost između javnog i privatnog, bilo šta može biti potisnutno izvan sfere politike počevši od domaćinstva (rodno određen prostor intimnosti koji održava

dominantni poredak nevidljivim i neplaćenim radom²[U ovom kontekstu, tvrdnja “lično je političko” osnov je feminističkog odbijanja dihotomije između oikosa i polisa. Ali ako se ovaj argument shvati kao težnja da i lično treba podrediti demokratskom procesu odlučivanja, to onda samo znači dalji upliv logike vlasti u svakodnevni život. Prava alternativa je afirmisanje više izvora moći, da legitimitet ne bi bio ograničen na jedan prostor, tako da odluke donesene unutar domaćinstva ne budu podređene odlukama koje dolaze iz prostora formalne politike.]) do čitavih kontinenata i naroda (poput [Afrike tokom kolonijalnog perioda](#) – ili čak [određena boja kože](#)). Isto tako, institucija privatne svojine i tržišna ekonomija koju ona proizvodi, a koje su služile kao podstruktura demokratije od njenog nastanka, ne mogu biti dovodene u pitanje dok ih istovremeno sprovodi i štiti politički aparat.

SVI ĆE IMATI UDEO U SVEMU I
SVO ĆE VLASNIŠTVO BITI ZAJEDNIČKO;
VIŠE NEĆE BITI BOGATIH I SIROMAŠNIH;
POČEĆU TAKO ŠTO ĆU PROGLASITI ZEMLJU,
NOVAC, I SVE OSTALO U PRIVATNOM VLASNIŠTVU
ZA VLASNIŠTVO SVIH!

ALI, KO ĆE OBRADIVATI ZEMLJU?

ROBOVI, RAZUME SE.



Na sreću, antička Atina nije jedina referentna tačka za egalitarno donošenje odluka. Površno istraživanje drugih društava otkriva mnoštvo različitih primera, od kojih mnogi nisu zasnovani na isključivosti ili prinudi. Ali da li i ove primere treba da shvatimo kao *demokratije*?

“Da li se od nas očekuje da poverujemo da pre Atinjana nikome nigde nije palo na pamet da okupi članove zajednice s namerom da donosi zajedničke odluke na način koji svima obezbeđuje jednako pravo glasa?”

– Dejvid Greber, [“Fragmenti anarhističke antropologije”](#)

U svojim [Fragmentima anarhističke antropologije](#), Dejvid Greber izlazi na crtu svojim kolegama koji smatraju Atinu za izvoriste demokratije; on pretpostavlja da modeli Irokeza, Berbera, Sulavezija ili Talensija ne dobijaju toliko pažnje jednostavno zato što se nijedan od njih nema glasanje u svom središtu. S jedne strane, Greber je u pravu što je usmerio našu pažnju na društva koja se fokusiraju na izgradnju konsenzusa, a ne na praktikovanje prinude: mnoga od njih su bolje oličenje najboljih vrednosti demokratije nego što je bila antička Atina. Sa druge strane, nema smisla da ove primere označimo kao istinski demokratske dok dovodimo u pitanje demokratski kredibilitet Grka koji su izmislili taj termin. Ovo je još uvek etnocentrizam: potvrđivanje vrednosti nezapadnih primera, dajući im počasni status u našoj zapadnoj paradigmi koju smatramo inferiornom. Umesto toga, hajde da priznamo da demokratija, kao specifična istorijska praksa koja datira iz [Sparte](#) i Atine i koja je prihvaćena širom sveta, nije ispunila standarde koje su postavila mnoga od ovih drugih društava, i da ih nema smisla opisivati kao demokratska. Bilo bi odgovornije i preciznije da ova društva opišemo i ispoštujemo u terminima svojstvenim njima.

To nam ostavlja Atinu kao prvobitnu demokratiju. Šta ako je Atina postala toliko uticajna ne zbog toga koliko je bila

slobodna, već zbog toga kako je stavila participativnu politiku u sužbu državne moći? U to vreme, većina društava tokom ljudske istorije nisu imala državu; neka društva su bila hijerarhijska, druga horizontalna, ali nijedno društvo bez države nije imalo centralizovanu moć *kratos*a. Nasuprot tome, države koje su postojale teško da su bile iole egalitarne. Atinjani su inovirali hibridni model u kome se horizontalnost poklapala sa isključenjem i prinudom. Ako uzmete zdravo za gotovo da je država poželjna ili barem neizbežna, ovo zvuči privlačno. Ali ako je država koren problema, onda ropstvo i patrijarhat antičke Atine nisu bili dečije bolesti demokratskog modela, već pokazatelj da je neravnoteža moći od početka kodirana u DNK države.



Demokratija je trojanski konj koji, pod maskom samoopredeljenja, u polis (među ljude) donosi hijerarhiju i moć svojstvenu državi.

Predstavnička demokratija kao tržište moći

Vlada SAD ima više zajedničkog sa republikom starog Rima nego sa Atinom. Umesto da direktno upravljaju, građani Rima su birali predstavnike koji će voditi složenu birokratiju. Kako se rimska teritorija širila, a bogatstvo gomilalo, mali

poljoprivrednici su izgubili stabilnost i ogroman broj onih koji su ostali bez zemlje preplavio je prestonicu; nemiri su primorali Rim da proširi biračko pravo na sve šire i šire segmente stanovništva, ali politička uključenost nije rešila problem ekonomskog raslojavanja rimskog društva. Sve ovo zvuči strašno poznato.

Kada je Julije Cezar preuzeo vlast, došao je kraj Rimskoj republici; od tada su Rimom vladali imperatori. Ipak, malo toga se promenilo za prosečnog Rimljanina. Birokratija, vojska, privreda i sudovi nastavili su da funkcionišu isto kao i pre toga.

Oni koji veruju u jasnu razliku između demokratije i monarhije teško mogu ceniti sposobnost političkih institucija da prođu kroz tolike transformacije a da u biti ostanu iste. Mada i samo osvrt pokazuje kako su u čitavoj evoluciji od Engleske monarhije, sa svim njenim širenjima i revolucijama, do toga što je prešla okean i napravila koloniju koja je postala prvo nezavisna nacija, a zatim i moćna sila, sve funkcije i stavovi države ostali očuvani kroz vreme i suštinski nepromenjeni.

– Rendolf Born, [“Država”](#)

Premotajmo film osamnaest vekova unapred do Američke revolucije. Ogorčeni zbog sistema „oporezivanja bez predstavnštva“, severnoamerički podanici Britanske imperije su se pobunili i uspostavili sopstvenu reprezentativnu demokratiju,³[Ovo je suštinski paradoks demokratskih vlada: utemeljene na zločinu, one veličaju zakone i istovremeno legitimišu novi vladajući poredak kao ostvarenje zahteva pobune i njen kontinuitet.] ubrzo upotpunjenu Senatom u rimskom stilu. Ali je ponovo funkcija države ostala nepromenjena. Oni koji su se borili da zbace kralja shvatili su da oporezivanje sa predstavnštvom nije mnogo drugačije.

Rezultat je bio niz ustanaka – [Shai's Rebellion](#), [Whiskey Rebellion](#), [Fries's Rebellion](#), i drugi – koji su svi bili brutalno ugušeni. Nova demokratska vlada uspela je da pacifikuje stanovništvo tamo gde Britanska imperija nije uspela, zahvaljujući lojalnosti mnogih koji su se pobunili protiv kralja: jer, nije li ova nova vlada *predstavljala njih?*⁴[“Podređivanje zakonu je prava sloboda”, piše na grobu jednog od vojnika koji su suzbijali Šejsovu pobunu.]

Ova priča se ponavljala iznova i iznova. Za vreme Francuske revolucije 1848. godine, prefekt policije privremene vlade ušao je u kancelariju koju je napustio kraljev prefekt policije i uzeo ista dokumenta koje je njegov prethodnik upravo spustio. Tokom tranzicija u 20. veku sa diktature na demokratiju u [Grčkoj](#), [Španiji](#) i [Čileu](#), a nedavno i u [Tunisu](#) i [Egiptu](#), društveni pokreti koji su svrgavali diktatore morali su da nastave da se bore protiv iste te policije, ali pod demokratskim režimom. To je *kratos*, ono što neki nazivaju [duboka država](#), princip vladanja koji se prenosi sa jednog režima na drugi.

Zakoni, sudovi, zatvori, tajne službe, poreznici, vojska, policija – većina instrumenata prinude koje smatramo represivnim aparatom u monarhiji ili diktaturi funkcionišu na isti način i u demokratiji. Ipak, kada nam je dozvoljeno da glasamo o tome ko ih nadzire, očekuje se da ih smatramo *svojima*, čak i kada se koriste protiv nas. Ovo je to veliko dostignuće dva i po veka demokratskih revolucija: umesto da ukinu sredstva kojima su kraljevi vladali, revolucije su ta sredstva učinile *narodnim*.

U trenucima kada privilegovane klase ne mogu da se služe diktaturom, ustavotvorna skupština služi kao sredstvo za sprečavanje revolucije, ili u slučaju da je revolucija već izbila, za sprečavanje njenog daljeg

razvoja pod izgovorom njene legalizacije, kao i za ukidanje što više sloboda za koje se narod izborio tokom perioda ustanka.

– Eriko Malatesta, [“Protiv ustavotvorne skupštine isto kao i protiv diktature”](#)

Prenos vlasti sa vladara na skupštinu poslužio je za prevremeno zaustavljanje revolucionarnih pokreta još od Američke revolucije. Umesto da direktnom akcijom načine promene koje su tražili, pobunjenici su taj zadatak poverili svojim novim predstavnicima na čelu države – da bi svaki put [njihovi snovi na kraju bili iznevereni](#).

Država je zaista moćna, ali ono što ne može da uradi jeste da poda slobodu svojim podanicima. Ne može, jer njeno postojanje zavisi od njihove potčinjenosti. Može da potčini druge, može da komanduje i koncentriše resurse, može da nametne dugovanja i obaveze, može da deli prava i koncesije – utešne nagrade za podanike – ali ne može da pruži samoopredeljenje. *Kratos* može da dominira, ali ne može da oslobodi.

Umesto toga, predstavnička demokratija obećava mogućnost da ljudi vladaju jedni drugima po principu rotacije: raspoređeno i privremeno kraljevstvo koje je difuzno, dinamično, a ipak hijerarhijsko koliko i berza. U praksi, pošto je ovo pravilo delegirano, i dalje postoje vladari koji imaju ogromnu moć u odnosu na sve ostale. Obično, poput porodica Buš i Klinton, oni potiču iz vladajuće klase. Ova vladajuća klasa teži da zauzme gornje ešalone svih ostalih hijerarhija našeg društva, kako formalnih tako i neformalnih. Čak i ako je političar odrastao među narodom, što više vrši vlast, to se više njegovi interesi razlikuju od interesa onih kojima vlada. No, pravi problem nisu namere političara, već sam državni aparat.

Zaokupljeni nadmetanjem za pravo da upravljaju prinudnom moći države, takmičari nikada ne dovode u pitanje vrednost same države, čak i kada u praksi sve vreme izvlače deblji kraj. Predstavnička demokratija pruža izduvni ventil: kada su ljudi

nezadovoljni, fokusiraju se na sledeće izbore, uzimajući samu državu zdravo za gotovo. Zaista, ako želite da zaustavite korporativno profiterstvo ili uništavanje životne sredine, zar država nije jedini instrument koji je dovoljno moćan da to postigne? Nema veze što je država bila ta koja je postavila uslove u kojima je tako nešto uopšte moguće.



Sloboda izbora gospodara ne ukida ni gospodare ni robove. Sloboda izbora u izobilju robe i usluga ne znači slobodu ako ta roba i usluge održavaju društveni sistem eksploatacije i straha, odnosno ako održavaju otuđenje. Spontana reprodukcija nametnutih potreba ne tvori autonomiju pojedinca; ona samo služi kao dokaz efikasnosti te kontrole.

– Herbert Markuze, Čovek jedne dimenzije

Toliko o demokratiji i političkoj nejednakosti. Šta je sa

ekonomskom nejednakošću koja prati demokratiju od samog početka? Pomislili biste da bi sistem zasnovan na većinskoj vladavini imao tendenciju da smanji razlike između bogatih i siromašnih, s obzirom na to da siromašni čine većinu. Ipak, baš kao i u starom Rimu, savremeni uspon demokratije je praćen ogromnim jazom između onih koji imaju i onih koji nemaju. Kako je ovo moguće?

Baš kao što je kapitalizam zamenio feudalizam u Evropi, predstavnička demokratija se pokazala održivijom od monarhije jer je nudila mobilnost unutar hijerarhija države. I dolar i glasački listić su mehanizmi za hijerarhijsku raspodelu moći na način koji uklanja pritisak sa samih hijerarhija. Nasuprot političkoj i ekonomskoj stagnaciji feudalnog doba, kapitalizam i demokratija neprestano preraspoređuju moć. Zahvaljujući ovoj dinamičnoj fleksibilnosti, potencijalni pobunjenik ima veće šanse da poboljša svoj status u okviru vladajućeg poretka nego da ga sruši. Shodno tome, opozicija teži da ulije svežu energiju u politički sistem iznutra, a ne da ga ugrozi.

Predstavnička demokratija je za politiku ono što je kapitalizam za ekonomiju. Želje potrošača i birača predstavljene su valutama koje obećavaju individualno osnaživanje, ali istovremeno nemilosrdno koncentrišu moć na vrhu društvene piramide. Sve dok je moć tako koncentrisana, lako je blokirati, potkupiti ili uništiti svakoga ko pretili samoj piramidi.

Ovo objašnjava zašto, kada bogati i moćni vide da se njihovi interesi dovode u pitanje kroz institucije demokratije, ne prezaju da suspenduju zakon kako bi se obračunali sa ovim problemom – o čemu svedoče jezive sudbine [braće Graki](#) u starom Rimu i [Salvadora Aljendea](#) u savremenom Čileu. U okviru države vlasništvo je uvek imalo prednost u odnosu na demokratiju.

U predstavničkoj demokratiji, isto kao i unutar

kapitalističkog tržišta, deklarativno svako dobija svoju šansu, ali retki izađu kao pobednici. Ako niste pobedili onda se sigurno niste dovoljno trudili! To je isti rezon kojim se pravdaju nepravde seksizma i rasizma: slušajte, dangube jedne, mogli ste da postanete Bil Kozbi ili Hilari Klinton, samo da ste malo zapeli. Ali na vrhu nema dovoljno mesta za sve nas, ma koliko se trudili.

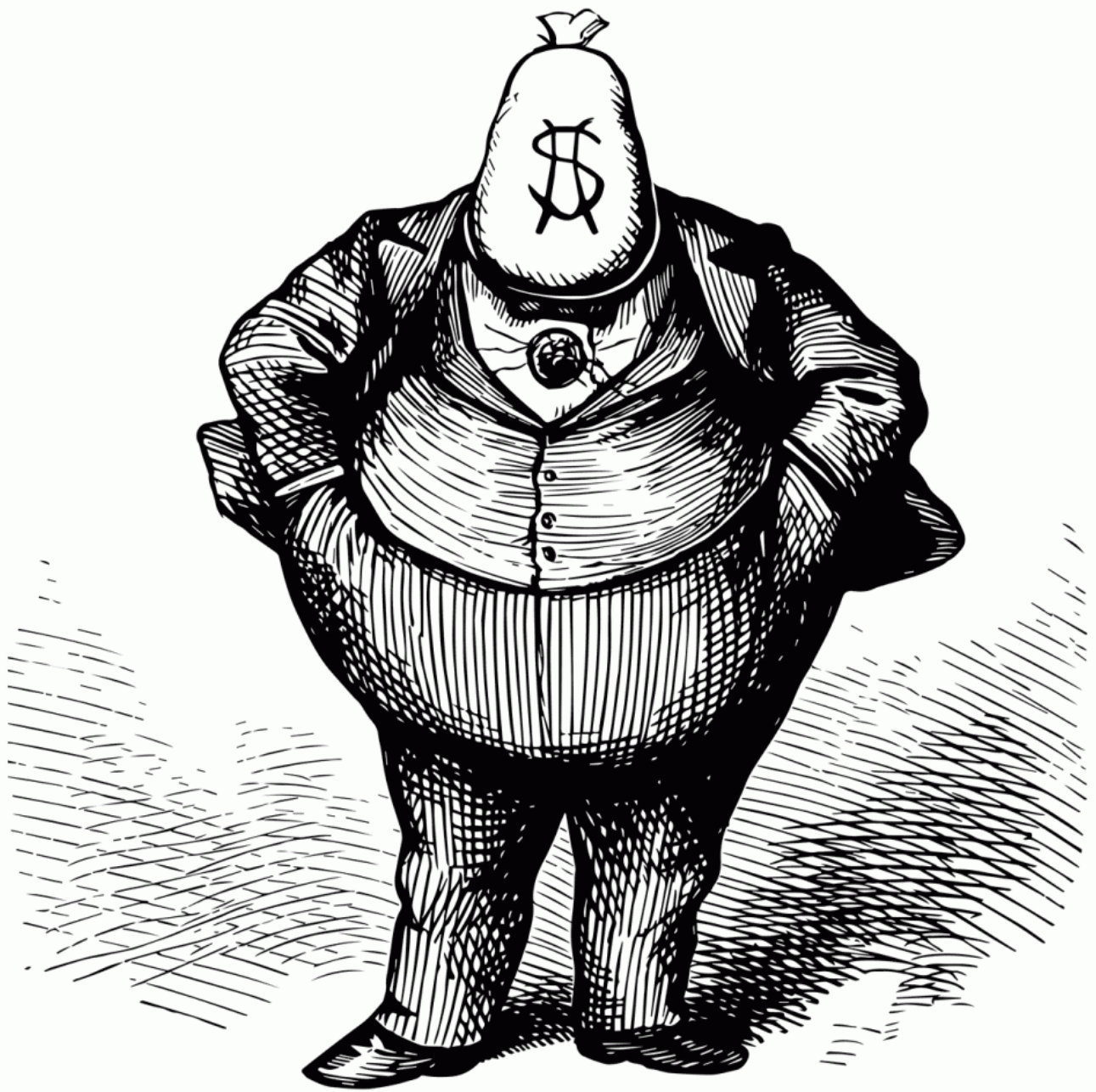
Kada je stvarnost kreirana i posredovana kroz medije, a pristup medijima zavisi od bogatstva, izbori su samo reklamne kampanje. Tržišno nadmetanje diktira čiji lobisti imaju više resursa da nametnu tumačenje stvarnosti na osnovu koga glasači treba da donesu odluku. U takvim okolnostima, politička stranka je u svojoj suštini biznis koji nudi priliku za investicije u domenu zakona i legislative. Suludo je očekivati od političara i poslanika da se suprotstave interesu sopstvene klijentele, kada su direktno zavisni od njihove moći.

– CrimethInc, [“Rad”](#)

Sledeće poglavlje: [Od demokratije ka slobodi – 3. deo](#)

Bibliografski podaci

Autor	CrimethInc
Naslov	<u>From Democracy to Freedom</u>
Prevod	Jelena Rajačić
Saradnici na prevodu	Goran Stamenić, Aleksandar Elezović
Lektura	Mirko Protić
Izdavač	Klasna solidarnost
Godina	2022.



“Demokratija je pristanak 100% stanovništva da 51% biračkog tela odluči ko će svima govoriti šta da rade. To u praksi, naravno, znači – ja.”